

Nilay Şahinkanat İlcebay

Ömer Kaptan

Hüdavendigar Külliyesi'nde Görsel Şölen Hatlar

UNESCO dünya mirası listesindeki Sultan Külliyelerimizden biri olan Hüdavendigar Külliyesi, Bursa'nın en batısındaki sultan külliyesidir.

■ Hat sanatı ve kitabe çeşitliliği açısından en zengin külliyelerimizden biri olan Hüdavendigar Külliyesi'nde birbirinden güzel mezar taşı kitabelerinin yanı sıra inşa ve onarım kitabeleri, kalem işi süsleme kitabeleri ve duvarlara asılı levhalar külliye yapılarını süslemektedir. Külliyenin günümüzde ayakta olan yapıları cami/medrese, türbe, imarethane ve hamam/ tuvalet kısımlarıdır.¹

CAMİDEKİ KİTABELER

Caminin giriş kapısının üzerinde çok zarif bir talik hatla yazılmış olan kitabe, Bursa'da günümüze ulaşmış en güzel Osmanlı kitabelerinden biridir. Altı Cami, üstü Medrese olarak planlanmış tek yapı olan Hüdavendigar Camii'nin Sultan Abdülhamit Han zamanındaki onarımının kitâbesidir. Sultan 1. Murat tarafından yaptırılan Caminin orijinal kitabesi günümüze ulaşmamıştır.

1. Ziyinet-bahş-ı makâm-ı akdes-i hilâfet-i seniyye es-sultan ibnû's- sultan es-sultan

İzzet Keribar

2. El-Gâzi Abdü'l-Hamîd Han halleda'llâhü saltanatehû ilâ âhir'id-deverân efendimiz hazretleri meâsir-i
3. Celile-i hilâfet-penahilerine zamîme olmak üzere ecdâd-ı izâm-ı Hümâyunlarından cennetmekân Hüdavendigar
4. Gâzi hazretlerinin işbu Câmî-i şeriflerini tecdîden ihyâ ve inşâ buyurmuşlardır.

Sene 1322 Cemâziyü'l-âhir 18 (30 ağustos 1904)²

Bu giriş kitabesiyle birlikte girdiğimiz caminin iç kısmında sade, beyaz renk ağırlıklı bir görüntüyle karşılaşırız. Cami içinde yazılar ağırlıklı olarak mihrap önü eyvanında bulunmaktadır.

Mihraba yaklaştığımızda zengin bir tezeyyat göze çarpar. Mihrap bu görünümüne 1904 yılında Sultan Abdülhamit döneminde kavuşmuştur. Mihrabın tam ortasında imamın namaz kıldığı alanda göğüs hizasında müsenna bir istifle İsrâ suresinin 84. Ayeti yer alır:

"Kul küllün ya'melu alâ şâkiletihi, fe rabbukum a'lemu bi men huve ehdâ sebîlâ"

(De ki: "Herkes kendi yapısına uygun işler görür. Rabbiniz, en doğru yolda olanı daha iyi bilir.)

Mihrabın mukarnaslı kavsarasının üzerindeki alınlıkta çengelli kufi ile Aliimran suresinin 37. Ayeti yazılmıştır:

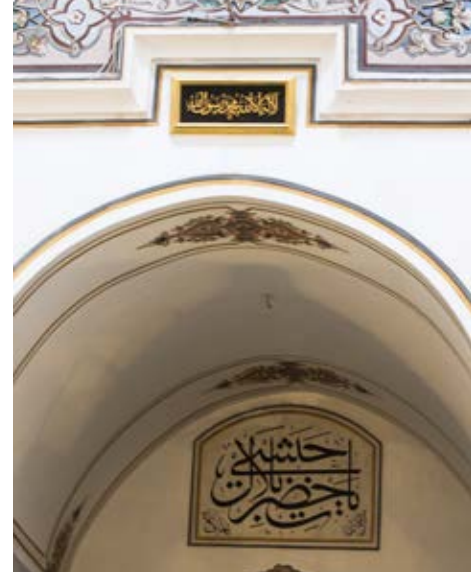
"Kulle mâ de hale aleyhâ zekeriyyal mihrâb" (Zekeriya, ne vakit mihraba girse...) mihrap kelimesinin cümle sonunda vurgulu kalma-

¹ Yazımızda Mezar taşı kitabeleri dahil edilmemiştir.

² Üstad Ekrem Hakkı Ayverdi'nin verdiği "30 Ağustos 1905" tarihi, "1322 Cemaziye'l-Ahir 18" tarihiyle uyumsuzdur.

İzzet Keribar

Nilay Şahinkanat İncebay

si için ayetin devamı geleneğe uygun olarak yazılmamıştır.

Mihrabı kuşatan dış bordürdeki kufi yazıda ise yine kufi yazıyla "Ya malikel mülk zül celali vel ikram" (Ey mülkün maliki celal ve ikram sahibi olan) ifadelerinin defalarca yazılarak mihrabı dolaştığını görürüz.

Mihrabın bulunduğu hücreden biraz dışarı doğru uzaklaştığımızda nişin iki yanındaki büyük beyaz şamdanların üzerinde 'Maşallah' yazıları görünür. Üstteki dairevi yazılarda ise siyah zemin üzerinde "Allah" ve "Muhammed" yazılı tablolar bulunurken mihrap penceresinin hemen üzerinde ise yine Al-i İmran suresinin 37. Ayeti yazılıdır.

SULTAN ABDÜLHAMİT HEDİYESİ ŞAHANE HATLAR

Hüdavendigâr külliyesinin Sultan Abdülhamit zamanındaki onarımı yalnızca Mihrap vb. yerlerin tezyinatıyla münhasır kalmamıştı. Aynı zamanda cedlerinin bu kadim camisine çok hürmet gösteren padişah³ döneminin önemli hattatlarının elinden çıkmış çok kıymetli levhaları da buraya hediye etti. Bugün camiye süsleyen bu hat levhaları kısa bir süre öncesine kadar duvarlarda asılı değildi. 2013 yılında yeniden asılan ve camiye güzelleştiren bu levhalar döneminin meşhur hattatları Mustafa İzzet, Sami, Mehmet Şefik, Suud ve Sırrı Ali efendi gibi önemli hattatlara aittir.⁴

Mihraba arkamızı döndüğümüzde eyvanın sağ tarafındaki duvara asılı levhalarda

şirısıyla şu yazılar yazılmıştır:

Kırmızı zemin üzerine sarı renkte talik yazıyla "Bismillahirrahmanirrahim" yazısı, Yanındaki mavi zemin üzerine sarı renkte sülüs yazıyla yazılmış olan levhada ehli beyt isimleri:

Allah, Muhammed, Ali, Fatıma, Hasan, Hüseyin. [Hattat Kazasker Mustafa İzzet efendi tevbe suresi 40. Ayeti mucibince (kelimetullahi hiyel ulya) en üstte "Allah" kelimesi olacak şekilde ehli beytin isimlerini yazmış, istifte Ali ismini de tam ortaya almıştır]

Bir sonraki levha Kasas suresinin 83. Ayetidir: "Vel âkibetu lil muttakîn"

Akıbet (güzel sonuç) muttekilerindir (takva sahiplerindedir).

Bir yandaki levhada ise mihrapta okuduğumuz İsrâ suresinin 84. ayetini aynı istifle görürüz:

"Kul küllün ya'melu alâ şâkiletihi, fe rabbukum a'lemu bi men huve ehdâ sebîlâ"

(De ki: "Herkes kendi yapısına uygun işler görür. Rabbiniz, en doğru yolda olanı daha iyi bilir).

Sonraki levhada ise Hz. İsa'nın Kur'anda geçen bir sözü yer almaktadır (Saf-6):

"Ve mubeşşiran bi resûlin ye'tî min ba'dîs-muhû ahmed"

(Ben, Allah'ın benden sonra gelecek, Ahmed adında bir peygamberi müjdeleyici (olarak

gönderdiği) peygamberiyim")

Araya giren pencereden sonraki levhada ise "El hakimu hüvellah", (gerçek hükmedici Allah'tır) yazılıdır. Bu cephenin son levhası ise bir Hilye-i şerif tablosudur.

Mihraba arkamızı döndüğümüzde sol tarafta yer alan cephede ise şirısıyla

"Nime-l'mevlâ ve nime'r-refîk" (o ne güzel bir efendi ve ne güzel bir dosttur).

Bir sonraki levhada yine Kazasker Mustafa İzzet efendiden

"Hayrul mâli mâ unfika fî sebîlillahî" (Malın hayırlısı Allah yoluna harcanandır).

Pencereden sonraki büyük dikdörtgen levha yazısı ise Kurandaki en önemli müjdelerden biridir:

"Kalellahu Teâlâ innallâhe yagfiruz zunûbe cemîan, innehu huvel gafûrur rahîm" (Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.) Zümer-53

Bir yanda mavi zemin üzerine sarı renkle bir sülüsle yazılmış olan yazıda ise İzzet efendinin Bursa Ulu camiden hatırlayacağımız bir istifi yer almakta. Bu yazının ilk kısmı bir ayetdir. "Fa'lem ennehu lâ ilâhe illâllâh" Bil ki Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. (Muhammed 19).

Ayette geçmemesine rağmen sonuna "Muhammedün rasulullah" ilave edilmesi ise gelenek olmuştur.

Bu cephenin son levhası ise "Allahu vah-

dehû" yazısıdır.

Bu levhaların üzerinde, tüm camilerimizde bulunması bir gelenek haline gelmiş olan Ciharyâr-ı Güzîn yani dört büyük halife isimleri ile peygamber efendimizin torunları "Hasan" ve "Hüseyin" isimleri siyah zemin üzerine dairevi levhalarla yazılıp asılmıştır.

Bu eyvandan tam karşıya cami kapısının girişi üzerindeki mahfilde "Ya hazreti Bilal-i Habeşi" ismini görürüz. Bu Celi Sülüs yazı bu mahfelin bir müezzin mahfeli olduğunu İslam'ın ilk müezzini olan mübarek sahabe-nin ismiyle bize hatırlatır.

Bu mahfil nişinin üzerinde kemerin alınlık kısmına denk düşen yerde ise yine siyah zemin üzerine "Lailahe illallah Muhammedün rasulallah" kelime-i tevhidi yazılmıştır.

Camiye girdikten sonra sağ ve sol tarafta yer alan büyük eyvanların avluya bakan cephelerinde ise yine ikişer levha asılmıştır. Bunların mihraba doğru döndüğümüzde sağ tarafta bulunanında "İn tensurullahe yensurküm" Eğer siz Allah'a (Allah adına İslam'a ve Müslümanlara) yardım ederseniz, O da size yardım eder. (Muhammed-7) ayeti,

Sol taraftakinde ise "Tevekkeltu Alallah" (Allaha tevekkül ettim) yazıları yer almaktadır.

İMARETHANE

Hüdavendigâr imareti, caminin batısında yer alır. Kitabesi, imaretin şu an kullanılan

ve bahçeden girilen kapısında değil, yapının camiye bakan (doğu) cephesindedir. Pek sık görülmeleyen harekeli kitabelerden biridir. Osmanlıca olmasına rağmen harfler harekelenmiştir. Şu anda restorasyondan geçmekte olan imarethane camiyle yaşıt değildir. Yıllar içinde yıkılan yapı Sultan II. Abdülhamit tarafından 1906 yılında temelinden yeniden yapılmıştır. Onarımında orijinalinden büyük ölçüde uzaklaşan yapı uzun bir süre Birlik Vakfı Bursa şubesi olarak hizmet vermiştir. Doğu cephesindeki kitabe şöyledir:

1. Emîrül-Mü'minîn İmâmü'l-Müslimîn Halîfe-i Resûl'ül-âlemin Şevketlû
2. Kudretlû Gazi Sultan Abd'ül-Hamid Han-ı Sâni halledallahü Hilâfetehu
3. Ve saltanatahü Efendimiz Hazretleri acdâd-ı me'âlî-nijad-ı⁵ Hümâyunlardan
4. Cennetmekân Hüdavendigâr-ı Gâzi Hazretlerinin cümle-i müberrât-ı
5. Senniyelerinden olan işbu imareti tecdîden inşâ buyurmuşlardır Fi 12 Recep 1324, 19 Ağustos 1322 (1 Eylül 1906)

TÜRBE

Türbenin içinde zaman zaman değişen sanduka örtülerinin üzerindeki yazılar haricinde yalnızca duvarda asılı olan Tuğra yazısı vardır. Hattat Mahmut Şahin hocamız tarafından hazırlanan bu tuğrada Türbede bulunan Osmanlı Padişahı Sultan

1. Murat'ın ismi, babasının ismiyle birlikte yazılmıştır: "Murat bin Orhan".

Türbenin dışında camiye bakan cephede ise bizi ilginç bir kitabe karşılar:

Bu Zahmete Değer mi?

1. Hıdîv-i gazâ pîşe Sultan Murad Şeh-i dâd-güster-i Hüdâvendigâr
2. Şehîd-i mübeşşer bilâ-irtiyab Veliyy-i menkabet zill-i perverdigâr
3. Bu şâh-ı melek-haslet ve âdilîn Olunca der-türbesi üstüvar
4. Dedim gördüğüm birle tarihini Zihî sakf-ı bâb-ı Hüdavendigâr⁶ (1154/1741)

18. yüzyıla ait olan tâlik yazılı bu tamir kitabesi, Türbenin ihata duvarı kapısının üstünde bir demir çerçeveye yerleştirilmiştir. Hüdavendigâr türbesi ilk yapıldığı halde günümüze ulaşamamış, tarih boyunca restorasyonlardan geçmiştir. Bu yüzden bir inşa kitabesi yoktur. Bu tamir kitabesi ise oldukça ilginçtir. Ecdadımızın basit bir amelîyeyi bile şiirle sanatla nasıl güzel ifade etmeyi tercih ettiklerini ve bir yönüyle hayata bakış açılarını ortaya koyan çok güzel bir ayrıntıdır. Ekrem Hakkı Ayverdi böylesine güzel bir kitabenin basit bir tamir neticesinde yazılmasını ilginç karşılamıştır:

"Ta'miye mucibince bir ilavesiyle 1154 gösteren bu tarih kıtası bir çatı veya saçağın inşasını bildiriyor. Bir saçak için fazla bir zahmet"

Nilay Şahinkanat İncebay

³ Bknz: giriş kitabesi

⁴ Bu levhaların serencamının ayrıntıları için bakınız: Safiyüddin Erhan – Bir zamanlar Bursaydı, s.271

⁵ Baykal'da "maâli-i nejad" ('yüce soy' anlamında) olarak geçiyor. Ancak kitabe harekeli olduğundan nun harfinin altında esre harekesi görülebilir.

⁶ 18.yy Osmanlıcası biraz daha ağır olduğu için okuyucularımıza bazı kelimelerin anlamlarını paylaşıyorum: Hıdîv - vezir, mısır emiri. Pîşe-huy edinmiş, dad-adalet, güster-yapan eden, irtiyab-şüphe, rayb, menkab- bet-menkabe, perverde-terbiye görmüş, der-kapı, üstüvar-sağlam, zihî-ne hoş, sakf-dam, çatı.